अस्वीकरण

नेपालीमा अनुवाद गरिएको मामिलाको निर्णय पक्षहरुले आफ्नो भाषामा बुझ्नु को लागि मात्र हो। सबै व्यावहारिक र आधिकारिक उद्देश्यका लागि, फैसलाको अंग्रेजी संस्करण नै प्रामाणिक हुनेछ र कार्यान्वयनको उद्देश्यका लागि पनि अंग्रेजी भाषा मै जारी भएको फैसला मान्य हुनेछ।

[२०२४] ९ एस.सी.आर. ३५४ : २०२४ आईएनएससी ६८९

किमनेओ हाओकिप हांगसिंग विरुद्ध केन्न राइखान र अन्य

(सन् २०२४ को देवानी अपिल नं. १०५४९)
मिति १३ सेप्टेम्बर २०२४
[सुधांशु धुलिया र अहसानुद्दीन अमानुल्लाह, न्यायाधीशहरू]

न्यायालयले निर्वाचन याचिका सुरुमै सीपीसीको आदेश VII नियम ११ अन्तर्गत खारेज गर्न सक्छ वा याचिकालाई न्यायालयले विस्तृत विचार गर्नुपर्छ भन्ने मामिला उठ्यो।

शिर्षक नोटहरू†

जनप्रतिनिधित्व ऐन, १९५१ - धारा ८३, ८६ - याचिकाको सामग्री - निर्वाचन याचिकाको परीक्षण - राज्य विधानसभाको सामान्य निर्वाचनमा अपीलकर्ता निर्वाचित - उही सिटका प्रतिवादी-प्रतिस्पर्धीद्वारा निर्वाचन याचिका, अपीलकर्ताले आफ्नो नामांकन पत्रमा सम्पत्ति खुलासा नगरेको र निर्वाचनमा भ्रष्ट आचरण गरेको आरोप लगाउँदै अपीलकर्ताको निर्वाचनलाई चुनौती दिएको - अपीलकर्ताद्वारा धारा ८६ सँग पढिएको सीपीसीको आदेश VII नियम ११ अन्तर्गत निर्वाचन याचिका खारेजीको लागि आवेदन - उच्च न्यायालयद्वारा निर्वाचन याचिकाले कारबाहीको कारण खुलासा गरेको र आरपीए प्रावधानहरूको पर्याप्त पालना भएको भनी खारेज गरिएको र यसरी निर्वाचन याचिका आदेश VII नियम ११ को आवेदन अन्तर्गत खारेज गर्न नसकिने भनी ठहर गरिएको - हस्तक्षेप:

ठहर: आवश्यक छैन - धारा ८३ को अवलोकनबाट निर्वाचन याचिकामा अन्य कुराका साथै महत्वपूर्ण तथ्यहरूको संक्षिप्त विवरण र निर्वाचित उम्मेदवारको विरुद्ध आरोप लगाइएको कुनै भ्रष्ट आचरणको विवरण समावेश हुनुपर्छ - धारा ८३(१) को प्रावधानले भ्रष्ट आचरणको आरोपलाई समर्थन गर्न निर्धारित फारममा शपथपत्र संलग्न हुनुपर्ने आवश्यकता छ - जहाँ प्रावधानहरूको "पर्याप्त पालना" छ त्यहाँ निर्वाचन याचिका सुरुमै खारेज गर्नु हुँदैन - निर्वाचन याचिकामा प्रतिवादीले अपीलकर्ताले सही र सत्य जानकारी प्रदान गर्ने आवश्यकताको पालना नगरेको बताएका छन् - याचिकाको समग्र अवलोकन गर्दा, उल्लेखित आरोपहरू सहित, प्रतिवादीले कारबाहीको कारण खुलासा गरेको स्पष्ट छ - अपीलकर्ताले आफ्नो लगानी र आय लुकाएकी छिन् र यसरी उनको नामांकन अनुचित रूपमा स्वीकार गरिएको छ भन्ने विचारणीय मामिला हो - साथै, धारा ८३(१)(ग) को प्रावधान अनुसार आवश्यक शपथपत्र निर्वाचन सञ्चालन नियमावली, १९६१ अनुसार फारम २५ मा दिनुपर्छ - देवानी प्रक्रिया संहिता, १९०८ - आदेश VII नियम ११। [अनुच्छेदहरु ६, ८, ९, १२]

जी.एम. सिद्देश्वर विरुद्ध प्रसन्न कुमार [२०१३] ४ एससीआर ११०७ : (२०१३) ४ एससीसी ७७६; *थांगजम अरुणकुमार विरुद्ध युमखाम एराबोत सिंह* [२०२३] ११ एससीआर ३९२ : २०२३ एससीसी अनलाइन एससी १०५८ - उल्लेख गरिएको।

देवानी प्रक्रिया संहिता, १९०८; जनप्रतिनिधित्व ऐन, १९५१; निर्वाचन सञ्चालन नियमावली, १९६१।

नामांकन पत्रमा सम्पत्ति नखुलाउनु; भ्रष्ट आचरण; निर्वाचन याचिका खारेजी; कारबाहीको कारण; निर्धारित फारममा शपथपत्र संलग्न हुनुपर्ने निर्वाचन याचिका; पर्याप्त पालना; नामांकन।

देवानी अपील क्षेत्राधिकार: सन् २०२४ को देवानी अपील नं. १०५४९ इम्फालस्थित मणिपुर उच्च न्यायालयको मिति ०५.०७.२०२३ को फैसला र आदेशबाट सन् २०२४ को एमसी (इल.पेट.) नं. ६६ मा सन् २०२२ को इल. पेट. नं. ३४।

डी एन गोबुर्धन, वरिष्ठ अधिवक्ता, बी. कृष्ण प्रसाद, श्रीमती रजनी के प्रसाद, श्रीमती सुनीता रानी सिंह, अधिवक्ताहरू अपीलकर्ताको तर्फबाट। अहान्थेम हेनरी, अहान्थेम रोहेन सिंह, तादुप ताना तारा, मोहन सिंह, अनिकेत राजपुत, सुश्री खोइसनाम निर्मला देवी, कुमार मिहिर, अधिवक्ताहरू प्रतिवादीहरूको तर्फबाट।

फैसला सुधांशु धुलिया, न्यायाधीश

अनुमति दिइएको छ।

२. यस न्यायालय समक्ष अपीलकर्ता विधान सभा सदस्य (यसपछि "एमएलए") हुनुहुन्छ र २०२२ मा भएको मणिपुर विधान सभाको १२औं सामान्य निर्वाचनमा ४६-साइकुल विधानसभा क्षेत्रबाट निर्वाचित हुनुभएको थियो।

उही सिटबाट प्रतिस्पर्धी रहेका प्रतिवादीले अपीलकर्ताले आफ्नो नामांकन पत्रमा सम्पत्ति खुलासा नगरेको र निर्वाचनमा "भ्रष्ट आचरण" गरेको आधारमा निर्वाचनको परिणामलाई चुनौती दिँदै मणिपुर उच्च न्यायालय समक्ष निर्वाचन याचिका दायर गरेका थिए। अपीलकर्ताले जनप्रतिनिधित्व ऐन, १९५१ ("आरपीए") को धारा ८६ सँग पढिएको देवानी प्रक्रिया संहिता, १९०८ ("सीपीसी") को आदेश VII नियम ११ अन्तर्गत याचिका खारेजीको लागि आवेदन दिएका थिए, जुन खारेज गरिएको थियो। उच्च न्यायालयद्वारा मिति ०५.०७.२०२३ मा खारेज गरिएको आवेदन हाल यस न्यायालय समक्ष चुनौती दिइएको छ।

३. प्रतिवादीले आफ्नो निर्वाचन याचिकामा अपीलकर्ताको निर्वाचनलाई चुनौती दिँदै अन्य कुराका साथै निम्न आधारहरू उठाएका छन्:

"(१) किनभने [अपीलकर्ता] लाई उनको फारम २६ शपथपत्रमा उल्लेखित कृषि जमिनमा जमिन विकास र निर्माणको लागि लगभग रु. २ करोडको सम्पत्ति र लगानी लुकाएर नामांकन पत्र अनुचित रूपमा स्वीकार गरी निर्वाचित/सफल उम्मेदवार घोषित गरिएको छ...

(२) किनभने [अपीलकर्ता] ले आर्थिक वर्ष २०२१-२२ को आफ्नो कुल आय लुकाएकी छिन् र रु. ० देखाएकी छिन् जबकि उनी मिति ३१.१२.२०२१ सम्म मणिपुर विधान सभा सचिवालयमा समिति अधिकृतको रूपमा कार्यरत थिइन्।"

४. उच्च न्यायालय समक्ष वर्तमान अपीलकर्ताले त्यसपछि याचिका खारेजीको लागि आदेश VII नियम ११ अन्तर्गत आवेदन दिएका थिए किनभने यसले कुनै कारबाहीको कारण खुलासा गर्दैन किनभने यसले अपीलकर्ताद्वारा गरिएको कुनै भ्रष्ट आचरण निर्दिष्ट गर्दैन, न त उनको आय/सम्पत्ति लुकाउने सम्बन्धी कुनै आरोप छ। त्यसैले, निर्वाचन याचिकाले आरपीएको धारा ८३ को आवश्यकताहरूको पालना गर्दैन र सुरुमै खारेज गर्नुपर्छ।

५. उच्च न्यायालयले चुनौती दिइएको आदेशमार्फत अपीलकर्ताको कुनै आय थियो वा थिएन र उनले आफ्नो नामांकनको समयमा गलत घोषणा गरेकी थिइन् वा थिइनन् भन्ने कुरा सुनुवाईमा हेर्नुपर्ने हुन्छ जसको लागि पक्षहरूले प्रमाण पेश गर्नुपर्छ र न्यायालयले जाँच गर्नुपर्छ भनी ठहर गरेको थियो। याचिकालाई आदेश VII नियम ११ को आवेदन अन्तर्गत खारेज गर्न सकिँदैन। परिणामस्वरूप, अपीलकर्ताद्वारा दायर गरिएको आदेश VII नियम ११ अन्तर्गतको आवेदन खारेज गरिएको थियो। असन्तुष्ट भएर अपीलकर्ता अब हाम्रो समक्ष आएका छन्।

६. आरपीएको धारा ८३ तल पुनः प्रस्तुत गरिएको छ:

"(१) निर्वाचन याचिका— (क) याचिकाकर्ताले भर पर्ने महत्वपूर्ण तथ्यहरूको संक्षिप्त विवरण समावेश गर्नुपर्नेछ; (ख) याचिकाकर्ताले आरोप लगाएको कुनै भ्रष्ट आचरणको पूर्ण विवरण निर्धारण गर्नुपर्नेछ, जसमा त्यस्तो भ्रष्ट आचरण गरेको आरोप लगाइएका पक्षहरूको नाम र प्रत्येक त्यस्तो आचरणको मिति र स्थानको सम्भव भएसम्म पूर्ण विवरण समावेश हुनुपर्नेछ; र (ग) याचिकाकर्ताद्वारा हस्ताक्षर गरिएको र देवानी प्रक्रिया संहिता, १९०८ (१९०८ को ५) मा अभियोजनको प्रमाणीकरणको लागि निर्धारित तरिकामा प्रमाणित गरिएको हुनुपर्नेछ:

तर जहाँ याचिकाकर्ताले कुनै भ्रष्ट आचरणको आरोप लगाउँछ, त्यहाँ याचिकाको साथमा त्यस्तो भ्रष्ट आचरणको आरोप र त्यसको विवरणको समर्थनमा निर्धारित फारममा एक शपथपत्र पनि संलग्न हुनुपर्नेछ।

(२) याचिकाको कुनै अनुसूची वा अनुसूची पनि याचिकाकर्ताद्वारा हस्ताक्षर गरिएको र याचिका जस्तै तरिकामा प्रमाणित गरिएको हुनुपर्नेछ।" (जोड थपिएको)

धाराको अवलोकनबाट देखिन्छ कि निर्वाचन याचिकामा अन्य कुराका साथै महत्वपूर्ण तथ्यहरूको संक्षिप्त विवरण र निर्वाचित उम्मेदवारको विरुद्ध आरोप लगाइएको कुनै भ्रष्ट आचरणको विवरण समावेश हुनुपर्छ। साथै, ऐनको धारा ८३(१) को प्रावधानले भ्रष्ट आचरणको आरोपलाई समर्थन गर्न निर्धारित फारममा शपथपत्र संलग्न हुनुपर्ने आवश्यकता छ।

७. वर्षौंदेखि, यस न्यायालय समक्ष उठाइएका जस्तै आधारहरूमा निर्वाचन याचिकाहरू दायर गरिएका छन्। एउटै प्रश्न के हो भने न्यायालयले त्यस्तो याचिकालाई सीपीसीको आदेश VII नियम ११ अन्तर्गतको आवेदनमा सुरुमै खारेज गर्न सक्छ वा याचिकालाई न्यायालयले विस्तृत विचार गर्नुपर्छ। यसको जवाफ निर्वाचन याचिकामा कस्तो प्रकारको कानूनी पालना

गरिएको छ भन्नेमा निर्भर गर्नेछ। यस न्यायालय समक्ष वर्तमान अपीलकर्ताको मामिला के हो भने माथि उल्लेखित प्रावधानहरू, जसमा प्रतिवादीले महत्वपूर्ण विवरणहरू दिनुपर्छ र विशेष गरी भ्रष्ट आचरण आदिको विवरणहरू, कडाइका साथ व्याख्या गर्नुपर्छ र यस आवश्यकतामा प्रतिवादीको कुनै पनि विचलनले याचिकालाई सुरुमै खारेज गर्न योग्य बनाउनेछ। यो सबै हुँदाहुँदै पनि, यो कानूनको आवश्यकता होइन। बरु, यहाँ कानूनको स्थापित स्थिति के हो भने जहाँ प्रावधानहरूको "पर्याप्त पालना" छ त्यहाँ निर्वाचन याचिका सुरुमै खारेज गर्नु हुँदैन।

८. त्यसैले, हामीले हेर्नुपर्छ कि प्रतिवादीले धाराहरु ८३(१)(क) र ८३(१)(ख) को "पर्याप्त पालना" गरेका छन् कि छैनन्।

निर्वाचन याचिकाको अनुच्छेद १५ मा, प्रतिवादीले अपीलकर्ताको कृषि जमिनमा लगभग रु. २ करोड मूल्यको निर्माण भएको छ, तर अपीलकर्ताले निर्माणमार्फत जमिनमा लगानीको महल खाली छोडेको बताएका छन्। त्यसपछि, प्रतिवादीले अपीलकर्ता मिति ३१.१२.२०२१ सम्म विधानसभा सचिवालय, मणिपुर विधानसभामा समिति अधिकृतको रूपमा कार्यरत रहेको, तर पनि उनले आर्थिक वर्ष २०२१-२२ को आफ्नो आय रु. ०/- देखाएकी छिन्, जुन सत्य होइन भनेर पनि बताएका छन्।

निर्वाचन याचिकाको अनुच्छेद १६ मा, प्रतिवादीले आरपीएको धारा ३३ को उल्लेख गरेका छन् र उम्मेदवारहरूद्वारा सत्य र सही जानकारी प्रदान गर्ने आवश्यकताको पालना नभएको आरोप लगाएका छन्। साथै, आधार क (माथि पुनः प्रस्तुत गरिए अनुसार) मा दाबी गरिएको छ कि अपीलकर्ताले आफ्नो जमिनमा रु. २ करोडको लगानी लुकाएकी हुनाले उनको नामांकन पत्र अस्वीकार गर्नुपर्थ्यो।

याचिकाको समग्र अवलोकन गर्दा, माथि पुनः प्रस्तुत गरिएका आरोपहरू सहित, प्रतिवादीले कारबाहीको कारण खुलासा गरेको स्पष्ट छ। अपीलकर्ताले आफ्नो लगानी र आय लुकाएकी छिन् र यसरी उनको नामांकन अनुचित रूपमा स्वीकार गरिएको छ भन्ने विचारणीय मामिला हो।

९. दोस्रो, आरपीएको धारा ८३(१)(ग) को प्रावधान अनुसार आवश्यक शपथपत्र निर्वाचन सञ्चालन नियमावली, १९६१ अनुसार फारम २५ मा दिनुपर्छ, जहाँ नियम ९४क यस प्रकार छ:

"९४क. निर्वाचन याचिकासँग दायर गर्नुपर्ने शपथपत्रको फारम - धारा ८३ को उपधारा (१) को प्रावधानमा उल्लेखित शपथपत्र प्रथम श्रेणीको मजिस्ट्रेट वा नोटरी वा शपथ आयुक्त समक्ष शपथ लिनुपर्नेछ र फारम २५ मा हुनेछ।"
फारम २५ को सान्दर्भिक भाग पनि तल पुनः प्रस्तुत गरिएको छ:

म, , संलग्न निर्वाचन याचिकामा याचिकाकर्ता जसले श्री/श्रीमती

(उक्त याचिकामा प्रतिवादी नं.) को निर्वाचनमा प्रश्न उठाएको छु, गम्भीर प्रतिज्ञा/शपथ गर्छु र भन्छु—

(क) कि संलग्न निर्वाचन याचिकाको अनुच्छेद मा को भ्रष्ट आचरणको गतिविधिको बारेमा गरिएका बयानहरू र उही याचिकाको अनुच्छेद मा र यससँग संलग्न अनुसूचीको अनुच्छेद मा उल्लेखित त्यस्तो भ्रष्ट आचरणको विवरणहरू मेरो ज्ञान अनुसार सत्य छन्;

(ख) कि उक्त याचिकाको अनुच्छेद मा को भ्रष्ट आचरणको गतिविधिको बारेमा गरिएका बयानहरू र उक्त याचिकाको अनुच्छेद मा र यससँग संलग्न अनुसूचीको अनुच्छेद मा दिइएका त्यस्तो भ्रष्ट आचरणको विवरणहरू मेरो जानकारी अनुसार सत्य छन्...

१०. यस न्यायालयको तीन न्यायाधीशको बेन्च समक्ष जी.एम. सिद्देश्वर विरुद्ध प्रसन्न कुमार (२०१३) ४ एससीसी ७७६ मा एउटा प्रश्न उठेको थियो कि के निर्वाचन याचिका सुरुमै खारेज गर्न योग्य हुन्छ यदि निर्वाचित उम्मेदवारको भ्रष्ट आचरणका आरोपहरू याचिकाकर्ताले आरपीएको धारा ८३(१)(ग) को प्रावधान अनुसार दिएको छैन भने। यस न्यायालयको निष्कर्ष थियो कि यो गर्न सकिँदैन यदि प्रावधान अनुसार शपथपत्र दायर गरिएको छैन भने पनि। तथापि, अनिवार्य के हो भने पर्याप्त पालना हुनुपर्छ। अर्को शब्दमा, यदि कानून अन्तर्गत आवश्यक सबै कुरा प्रदान गर्ने सन्दर्भमा पर्याप्त पालना गरिएको छ भने, याचिका संक्षेपमा खारेज गर्न सकिँदैन।

११. मणिपुरबाट आएको अझ हालैको मामिलामा पनि (**थांगजम अरुणकुमार विरुद्ध युमखाम एराबोत सिंह, २०२३ एससीसी अनलाइन एससी १०५८**), यस न्यायालयले मणिपुर उच्च न्यायालयद्वारा निर्वाचन याचिकामा निर्वाचित उम्मेदवारको आदेश VII नियम ११ को आवेदन खारेज गरेको कुरालाई सदर गऱ्यो। न्यायालयले सिद्देश्वर (माथि उल्लेखित) मा निर्धारित परीक्षणलाई उल्लेख गरी र लागू गरी निम्नानुसार ठहर गऱ्यो:

"१४. माथि उल्लेखित मामिलाहरूबाट उत्पन्न हुने कानूनको स्थिति स्पष्ट छ। धारा ८३(१)(ग) को प्रावधान अन्तर्गत शपथपत्र दायर गर्ने आवश्यकता अनिवार्य छैन। पर्याप्त पालना भए पुग्छ। त्रुटि सच्याउन सकिने भएकोले, आवश्यक शपथपत्र दायर गर्न अवसर प्रदान गर्न सकिन्छ।"

१२. माथि उल्लेखित कारणहरूका आधारमा, हामी मणिपुर उच्च न्यायालयको निष्कर्षमा हस्तक्षेप गर्ने कुनै कारण देख्दैनौं कि निर्वाचन याचिकाले कारबाहीको कारण खुलासा गर्छ र आरपीएका प्रावधानहरू अन्तर्गत प्रदान गरिएका आवश्यकताहरूको पर्याप्त पालना छ र यसरी याचिकालाई सीपीसीको आदेश VII नियम ११ अन्तर्गत खारेज गर्न सकिँदैन।

१३. त्यसैले, अपील खारेज गरिन्छ।

१४. अन्तरिम आदेश(हरू), यदि कुनै छन् भने, रद्द हुनेछन्।

१५. बाँकी आवेदन(हरू), यदि कुनै छन् भने, निपटारा भएको मानिनेछ।

मामिलाको परिणाम: अपील खारेज।

शिर्षक नोटहरू तयार पारेको :निधि जैन।